

ANTISEMITISMUS V HABRECH 1900 - 1942

(K PŘIPOMENUTÍ VÝROČÍ 80 LET OD TRAGICKÉ SMRTI HABERSKÝCH ŽIDŮ)

FILIP ŠANCA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
HUSSITE THEOLOGICAL FACULTY OF CHARLES UNIVERSITY

ANTISEMITISM IN HABRY 1900 - 1942

Abstract: This paper deals with Antisemitism in Habry during two different periods. The first begins in the year 1900 and ends with the German occupation. This is followed by the second part, ending in 1942, when the Jews from Habry were murdered. The work is based primarily on an analysis of Antisemitism from unpublished archival materials and the texts of the lost chronicle of Habry. The analysis is based on important historical documents of unique value due to the fact that they have been lost. The hostile attitudes also spread by newspaper articles, which played a role in shaping the view of Jews from Habry, were in many aspects consistent with the later Nazi occupation. However, there are differences between Czech Antisemitism in the 20th century and the Nazi occupation. The Nazis were primarily interested in the annihilation of the Jews. The aim of this research is to point out Antisemitism in Czech history to enable the self-reflection of Czech society by looking into their historical manifestations, to deepen its responsibility, and to restore confidence in its own contemporary humanitarian values through the necessary actions, taking into account the still unrepaired historical damage.

Keywords: antisemitism; Jews; Habry; persecution; Shoah; World War II

THEOLOGICAL REVIEW, Vol. 93, 2022, No. 1, Number of Article 6, p. 75 – 92.

DOI: 10.14712/12117617.93.1.6

V roce 2022 se nacházíme v čase výroční vzpomínky na haberské Židy, kteří byli vyvražděni před 80 lety tehdejším okupantským režimem v roce 1942. Je to čas připomínky a uvědomění, na kterou upomíná chátrající stav synagogy i zničený hřbitov. Tento vzpomínkový čas umožňuje společnosti znovu prozkoumat svoji historii, posílit svá předsevzetí v nápravě poválečných škod 2. světové války, které nebyly dosud ve 21. století napraveny a obnovit důvěru ve své humanitní hodnoty zaměřující se na soucítění s trpícími a odčinění křivd tak, jak je to historicky možné, neboť ne vše historie umožňuje zpětně napravit, a to zvláště v existenčním hledisku.

Pojímáme většinou evropskou společnost, jakožto společnost kulturně otevřenou i propojenou v rámci rozličných kultur s hlubokými křesťanskými hodnotami odkazujícími na lásku k bližnímu i k světu. Čím dál tím více se v moderní době vyskytují články poukazující na propojení judaismu s křesťanstvím, kdy nezřídka je připomenut Ježíšův židovský původ.¹ Slouží to k lepšímu pochopení a sblížení s hodnotami židovského národa, který tak mnoho utrpěl během 2. světové války. Kolem nás vidíme úspěch moderních technologií, mnoho charitativních společenství, dostatek obživy, úroveň lidského života se zvyšuje a máme pocit, že dosahujeme stále vyššího společenského vrcholu, což budí pocit spokojenosti i zásluh naší společnosti. Právě tento pocit společenské vyspělosti 21. století byl ve velkém kontrastu, když jsem se setkal s hroznou realitou židovských památek v Habrech, což vyzdvihuje důležitost pojednání o památné historii tamějšího židovského společenství. Tak, jak napsal prof. Ctirad Václav Pospíšil, učitel na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, když se snažil vyjádřit své myšlenky nad dějinnými událostmi spojenými s osobou Mistra Jana Husa, kdy psal, že jeho dny byly spjaty s promýšlením toho, co se odehrávalo v tragické historii: „Dny, v nichž vznikaly tyto řádky, byly v mé mysli spjaty s hlubším promýšlením toho, co se odehrávalo přesně před šesti stoletími,“². Tak takový podobný pocit budilo shlednutí hrozného stavu židovského hřbitova v Habrech, který museli tamější Židé prožívat, na jejich pocity i myšlenky v době spojené s bezmocí a svévolí, přemýšlení nad hrůzou konce nevinných lidí a zpusťšenými památkami posledního odpočinku jejich rodin. Stav tamějších památek, a hlavně hřbitova budil dojem, jako kdyby hodnota utrpení Židů neměla ve 21. století již význam, jako kdyby to byla jen část historie a jejich památka se nás již netýkala, byla jen zapomenutelností v proměnách času. Nebylo však právě toto, tedy zapomenutí a vymazání historie židovského lidu, přáním té zhoubné cizí okupační síly, která během druhé světové války uvrhla v zoufalství většinu světa? Právě z tohoto důvodu, tedy záměru okupační moci vyhladit židovské obyvatelstvo a zničit židovské památky vznikla myšlenka na záchranu židovských památek v Židovské náboženské obci: „Na půdě jejího památkového referátu se

¹ a) Jewish Jesus research and its challenge to Christology today, Walter Homolka, Brill Academic Publishers, Boston, Leiden, 2016, ISBN: 9789004331730

b) Die Namen des Vaters: Studien zu ausgewählten neutestamentlichen Gottesbezeichnungen vor ihrem frühjüdischen und paganen Sprachhorizont, Zimmermann, Christiane | Brill Academic Publishers, 2007 | Boston : Brill, ISBN 97 978-9004158-12-2

² Mistr Jan Hus, Ideál v postideologické epoše, C. V. Pospíšil, Theologická revue, 1/2015, Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta, ISSN 1211-7617, ročník 86, str. 54

pak objevila myšlenka na zřízení Ústředního židovského muzea (ÚŽM), jež by se v oné kritické době pokusilo zachránit nejen muzeální sbírky, ale také památky a dokumenty z konfiskovaného majetku alespoň některých židovských rodin a systematicky likvidovaných židovských obcí Čech, Moravy a Slezska.“ „Nacistické úřady návrh schválily v srpnu 1942.“ „Na organizaci a katalogizaci pak pracovali hebraisté,“³ mimo jiné i Otto Muneles (1894–1967), který byl osobně na výzkumu v Habrech⁴ a jenž byl učitelem profesora Vladimíra Sadka. Právě tento významný i odvážný historický krok a předěl v uchování dějin, související s památkou života a kultury nevinných židovských obětí, byl s HTF UK spojen právě osobou Otto Munelesa, jehož památka a tradice v uchování židovských tradic byla nesena jeho žákem a pozdějším profesorem vyučujícím na HTF UK v Praze, prof. V. Sadkem a jeho následným žákem i kolegou doc. Bedřichem Noskem. Tím záchrana památek i tradic židovského národa z dob velkého utrpení holocaustu je s prostředím HTF UK v Praze úzce spojena, čímž dosahuje velkého nadnárodního významu. Tento článek navazuje na tuto historii bádání spojenou s HTF UK v Praze, aby pozdvihl dosud neznámé historické skutečnosti z Habrů pod světlo vědy k zamyšlení, uvědomění i připomenutí historické nepsané odpovědnosti za památku nevinných Židů, jejichž život byl ukončen bezprávím okupační moci.

Mimo morální historickou důležitost výzkumu, který je připomenutí dosud opomenuté historie židovské obce v Habrech, tedy rodiště JUDr. Adolfa Stránského, prvního ministra obchodu v první republice,⁵ jenž se narodil v haberské židovské rodině, je důležitá i skutečnost jedinečného pramenného zdroje, neboť text článku je tvořen výjimečností dosud neuveřejněných historických materiálů, které jsou z jedné strany mimo jiné archivní zápisy a z druhé strany záznamy ze ztracené haberské kroniky, jejíž části pojednávající o židovském společenství má autor této práce dosud jako jediný zfotodokumentované ve svém archivu. Jedná se tedy o jedinečný historický materiál k dosud odborně neuveřejněnému tématu života Židů v Habrech.

³ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 602

⁴ Archiv ŽMP, fond – Habry, Israelská náb. Obec Habry, We/Sz-V/4109, Věc: Žid. hřbitov v Habrech: „Z referátu o cestě pí dr.Volavkové a p. Dr. Munelesa z památkového oddělení Židovského muzea z památkového oddělení Židovského muzea zjišťujeme, že zeď tohoto hřbitova potřebovala by menší opravu; žádáme Vás proto zdvořile, abyste nám lask. předložili rozpočet na nejnutnější adaptační práce, který bychom pak projednali ve schůzi finanční komise.“

⁵ Češi, Němci, Židé, Kateřina Čapková, Ladislav Horáček – Paseka, Praha, 2005, ISBN 80-7185-695-9, str. 106

Zlatý věk haberských Židů a pozdější antisemitismus ve 20. století

Úředně zdokumentovaný první výskyt Židů v Habrech náleží do roku 1341,⁶ kdy král český Jan Lucemburský vydal rozkaz, dle něhož byli v Habrech od placení mýta osvobození Židé. Z demografického výzkumu Martina Mursíka a jeho zpracování Jakubem Hlavatým je patrné v rámci židovského osídlení, že oblast Habrů a okolí, tedy přilehlá města, byla v roce 1347 osídlena největším množstvím židovských obcí v Čechách.⁷ Důvodem této skutečnosti byla pravděpodobně blízkost nalezišť stříbra v dané oblasti, což pravděpodobně též souviselo i s povýšením místa jakožto významného obchodního střediska na městys v roce 1357 králem Karlem IV.⁸ s právem užívání vlastního znaku, ve kterém se objevoval stříbrný klíč, který odkazoval právě na prosperitu spojenou se stříbrem. Přes různá historická omezování a vypovídání Židů v Čechách se haberské židovské společenství ocitlo ve zlatém věku v 19. století⁹, který souvisel s předchozími svobodami udělenými Josefem II.¹⁰ Obchod i celkový život se rozvíjel, což mělo vliv na podporu učenosti, kdy se nedaleko Habrů v Golčově Jeníkově vyskytovala poslední tradiční ješiva v Čechách pod vedením Arona Kornfelda, která právě v této době dosáhla mezinárodního významu, neboť tam docházeli učenci i ze zahraničí.¹¹ Tam studoval i Filip Bondy,¹² jenž byl historicky prvním rabínem, který zavedl češtinu jako jazyk kázání i modlitebních a náboženských knih, a to nejen k porozumění prostému židovskému lidu, ale i k otevření se okolnímu českému prostředí, kterému tím byly židovské tradice otevřené k pochopení a pomocí ke zbavení se předsudků. Další osobností byl např. i Dr. Karl Thieberger,¹³ který byl rabínem pro Habry ve druhé polovině 19. století do

⁶ a) Archiv ŽMP na Smíchově, Praha, Dokument zpracovaný J. Fiedlerem z ŽMP, přístupný na základě poplat
b) Habry, Karel Růžička – Pavel Novák, vydalo město Habry, 2001, Tiskárna Olomouc, ISBN 80-238-6602-8, str. 13

⁷ ARCHIV ČESKÝ, DÍL XLI., Prameny k dějinám Židů v Čechách a na Moravě ve středověku. Od počátků do roku 1347, Lenka Blechová, Eva Doležalová, Martin Musílek, Jana Zachová ve spolupráci s Danielem Polakovičem a Tamásem Visi, vydalo nakladatelství FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, Praha 2015, 378 str., ISBN 978-80-7286-248-1, str. XXXIII

⁸ Habry, Karel Růžička – Pavel Novák, vydalo město Habry, 2001, Tiskárna Olomouc, ISBN 80-238-6602-8, str. 13

⁹ a) Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 318

¹⁰ Formování českého židovstva, Hillel J. Kieval, Národnostní konflikt a židovské společenství v Čechách 1870–1918, Paseka, Praha 2011, ISBN 978-80-7432-174-0, str. 13–14

¹¹ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, str. 702, ISBN 80-85924-33-1, str. 406

¹² Formování českého židovstva, Hillel J. Kieval, Národnostní konflikt a židovské společenství v Čechách 1870–1918, Paseka, Praha 2011, ISBN 978-80-7432-174-0, str. 60–65

¹³ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 559

roku 1900. Byl otcem básnířky Gertrudy Thieberger,¹⁴ která se vdala za Johanese Urzidila, básníka, spisovatele a diplomata. Její rodina udržovala přátelské styky mimo jiné i s významným českým malířem Janem Zrzavým. Jeho syn Dr. Friedrich Thieberger¹⁵ byl učitelem hebrejštiny Franze Kafky a na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě pracoval pro Bnai Brit a vydal několik publikací týkajících se židovské historie. Nejvýznamnější historickou událostí bylo však narození JUDr. Adolfa Stránského v haberské židovské rodině v polovině 19. století.¹⁶ JUDr. A. Stránský je považován za zakladatele státotvorné rodiny Stránských, která pokračovala jeho synem Jaroslavem jakožto ministrem spravedlnosti a školství,¹⁷ a ve 21. století jsme se setkali s jeho pravnukem Dr. Martinem Janem Stránským jakožto stínovým ministrem zdravotnictví.¹⁸ Mimo jeho jiné zásluhy byl haberský rodák JUDr. A. Stránský zakladatelem Lidových novin¹⁹ a s Tomášem Garrigueem Masarykem se podílel na vybudování první republiky.²⁰ Spolu s bratrancem Augustem Gustavem Stránským, který byl poradcem obchodu vlády první republiky, se podílel též na povýšení Habrů na město v roce 1909.²¹ V Habrech otevřel svoji továrnu též otec Franze Werfela v roce 1911,²² tedy v čase, kdy rodina Werfelova prožívala těžší období v rámci vztahu otce a syna a rozhodovalo se o tom, zda Franz Werfel bude dále studovat, nebo se věnovat praktičtějšímu řemeslu. Byl to též rok, kdy bylo Franz Werfelovi 21 let a byla mu uveřejněna významná báseň *Der Weltfreund*.²³ Franz Werfel udržoval během svého života vědecký kontakt se synem haberského rabína Thiebergera, tedy s Dr. Friedrichem Thiebergerem.²⁴ V Habrech se též

¹⁴ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 406, 559

¹⁵ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 406, 535, 560, 584

¹⁶ Československý biografický slovník, zpracoval kolektiv autorů Encyklopedického institutu Československé akademie věd, Academia, Praha 1992, vydání 1., ISBN 80-200-0443-2, str. 663

¹⁷ Hovory k domovu, Jaroslav Stránský (úvod napsal Ferdinand Peroutka), v Praze, František Borový, 1942

¹⁸ Období vlády ČR 2009–2010

¹⁹ VELKÉ DĚJINY ZEMÍ KORUNY ČESKÉ Xii. A. Michael Borovička (hlava první a druhá), Jiří Kaše (hlava třetí I), Jan P. Kučera (hlava třetí II–III), Pavel Bělina (hlava první II–III/15, hlava druhá III/2), Paseka s. r. o., Praha a Litomyšl, 2012, vydání první, ISBN 978-80-7432-181-8, ISBN 80-7185-264-3 (soubor), str. 564

²⁰ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 513

²¹ Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 319–320

²² Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu, str. 421

²³ Franz Werfel, Příběh života, Peter Stephan Jungk, Sefer, Praha 1997, ISBN 80-85924-1 4-5, str. 40–41

²⁴ ארכיון פרידריך טיברגר, National Library of Israel, Jerusalem, Department of Archives, ARC. 4* 1653, Friedrich Thieberger archive

zastavil vynálezce Thomas Alva Edison a jeho podpis zdobil haberskou kroniku právě díky židovským obyvatelům Habrů.²⁵

Úspěch, prestiž, výjimečnost i obliba však s sebou často nesou i vlnu odporu spojenou se závistí, která byla pravděpodobně v tomto případě jednou z příčin narůstajícího antisemitismu v dané oblasti, který se postupem času měnil charakterem, tématy, jakož i intenzitou.

První období – antisemitismus v Habrech

Toto první pojednání se týká období začínajícího přelomem letopočtu, tedy rokem 1900 a končí začátkem 2. světové války. V této části se budeme věnovat narůstajícím projevům antisemitismu, jehož začínající projevy jsou nepřímé, kdy v textech můžeme vidět nepřímé obviňování Židů, či zvláštní zřetel na události s nimi spojené. Tento projev nazývám podprahovým antisemitismem, tedy skrytým antisemitismem, který kladením vět a nepodloženým vyjádřením směřuje osoby židovské národnosti do obžalování a uvádí je jako viníky, kdy je též nepřímo naznačeno, že tato vina souvisí právě s tím, že jsou Židé, ač to přímo řečeno není. Nepřátelství související s antisemitismem je historicky spojené s vlastním obohacováním násilníků v případech, jakmile tyto projevy dosáhly uskutečnění v činech. Tehdy násilníci zvyšovali svá jmění²⁶ skrze ukradený majetek a podporovali tím svoji osobní existenci na úkor nevinných.²⁷

V rámci existenciální skutečnosti bytí židovského společenství v Habrech v souvislosti s antisemitismem si pokládáme otázku, zda byl vztah k Židům v Habrech v první části 20. století odmítavý a nepřátelský. Pokud ano, tak do jaké míry se tento pohled na Židy v Habrech vyskytoval, jaká míra antisemitismu tam byla a jak se dotkl jejich bytostné existence. Jaké byly jeho případné příčiny a projevy. Byly tyto postoje většinové nebo jednotlivé, byly přímo spojeny s haberským obyvatelstvem, nebo byly snahou o ovlivnění místního myšlení z vnějšího prostředí. Je též otázkou, zda k nějakému pogromu v Habrech během této doby došlo, nebo zda byly alespoň náznaky, které k němu schylovaly.

²⁵ Kronika města Habrů – ztracená, zfotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 372

²⁶ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod fond – Archiv města **Habry** (1613-1945(1950)), Okresní úřad v Čáslavi, číslo: 8540, dne 12./III. 1940., Věc: **Zajištění židovského jmění**, platy poskytované židům, Městský úřad v Habrech, došlo dne 20.III:1940, č. 496, str. 14-15

²⁷ Př. 1) Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 15, 39, 512:

Př. 10) Emancipace od židů, Český antisemitismus na konci 19. století, Michal Frankl, Paseka, Praha 2007, ISBN 978-80-7185-882-9, str. 251-252

V rámci zkoumaných materiálů bylo zjištěno, že se vyskytují sdělení z místní kroniky, jakož i úředních záznamů dostupných ve Státním okresním archivu Havlíčkova Brodu, dokládající silný odmítavý postoj, skryté i zjevné nepřátelství k lidem židovské národnosti. Odmítání i nepřátelské postoje vůči Židům v Habrech ve 20. století měly různé prameny. K nevhodnému chování vůči nim ponoukaly i různé novinové listy, které různými články ukazovaly chybný náhled na jejich život, stejně jako na historické skutečnosti, jež jako celek byly zkresleny lidskou záští. Mimo již známou závist majetku a částečného kulturního odlišení tam v případě Habrů můžeme uvažovat i o společenské prestiži, avšak nutné je brát v úvahu i některé události, které se v průběhu tohoto období v Habrech staly, jako např. katastrofy, mezi které patřil požár v Habrech. Všeobecně je známo, že při pohromách přírodních, jako byly požáry, stejně jako lidských jako např. války se hledají viníci a často jsou těmito viníky vyhledáváni Židé, aby se mohl případně ospravedlnit vůči nim pogrom související s krádežemi. V Habrech se katastrofa, tedy požár, stala roku 1908, kdy Kronika města Habrů uvádí, že ovlivnila život obyvatel Habrů, protože důsledky v rámci škod byly velké. Dle názorů z kroniky, kam byl vlepen novinový článek, se požáru mohlo předejít v případě, že by se naskytla vydatná pomoc a bylo pro ni voláno. Autor novínového článku naznačuje, že předejít požáru nebyl zájem židovského vlastníka domu, kde požár vznikl, kterým byl pan Karel Lustig. V rámci pochopení důležitosti je nutné zmínit, že K. Lustig byl významný člen židovské obce haberské, který zastával v různých dobách i místo jejího předsedy.²⁸ V novinách neznámého názvu, jejichž článek byl vylepen v kronice města, je tedy nastíněn pohled, že požár byl úmyslně zapálen členem haberské židovské obce, tedy K. Lustigem. Píše se, že první zprávu zveřejnil německý Tagbaltt, kdy je uváděno v uvozovkách, že německý Tagblatt²⁹ je přítel českého národa. Dále, že zpráva v listě je nepravdivá, že veškeré věci související s požárem byly promyšleně vykonány, aby se požár nepodařilo uhasit, a tím sděluje, že **za požár jsou odpovědni Židé**: „První zprávu o požáru přinesl **známý ,přítel‘ českého národa německý ,Tagblatt‘**. Zpráva ta však jest místem překroucena, neúplná, nepravdivá. Tak mezi jinými píše se, že většina domů kryta byla doškami, a že p. K. Lustig, u něhož oheň vypukl, nebyl doma, že meškal v Čáslavi, a že následkem přerušení telegrafického vedení, obdržel pozdě telegrafickou zprávu, že se na místo požáru dostavil ihned hasičský sbor z Čáslavě... **Pravdou jest, že p. K. Lustig, u něhož požár vypukl a odtud zhoubně se**

²⁸ Kronika města Habrů – ztracená, zfotodokumentované části jsou uchovány výhradně v digitálním archivu autora, str. 302

²⁹ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, ISBN 80-85924-33-1, str. 517: „prestižní Prager Tagblatt byl považován za téměř židovský deník“

rozšířil, byl doma, telegrafické vedení nebylo porušeno, nýbrž, že domy požárem zachvácené až na dům p. Tachovského, krytý taškami, opatřeny byly krytem šindelovým a panská vinopalna kde p. K. Lustig bydlí, krytá byla lepenkou, která hořící daleko litala a, 3. srpna, 1998 o 1/3 3 hodiny odpoledne.“ „Jaký byl úmysl pisatele zprávy do ‚Tagblattu‘, nechť to byl z Čáslavě neb z Habru, že zapíral přítomnost p. Lustigovu v době požáru, ví dopisovatel asi sám. Také k ohni nepřijel sbor hasičský z Čáslavě a nebylo pro něj telegrafováno.“³⁰ Dále jsou v kronice uvedeny škody, ze kterých je možné si částečně představit, jak dalece se tato událost promítla mimo jiné i do života židovského obyvatelstva. Uvádí se, že byla zničena, kromě ostatních, **východní část náměstí od Pickova obchodu**. Také shořel dům p. **Gustava Stránského, panu advokátovi JUDr. Klauberovi shořela cenná výbava dcery, hodnotné klenoty jeho ženy a veškeré zařízení**. Je uvedeno, že pojištěným podnájemníkům tohoto domu byla pojišťovnou vyplacena jen nepatrná částka. V kronice se dále píše o pomoci, která byla vykonána ženami, když už muži neměli síly při hašení požáru. Mezi jinými se vyskytuje početný seznam jmen žen židovského původu, např. „pí Klauberová, choť advokáta, a to přestože přišly ohněm o vše.“ „...„slečny Lenksfeldova, Luxova, Sternova a Gutova.“³¹ Ze zápisů je zřejmé, že bylo postiženo výrazně židovské obyvatelstvo, stejně tak, že Židé byli ti, kteří požár hasili. Avšak ani skutečnost, že Židé byli požárem výrazně zasaženi, že hasili právě i oni sami, nebyla dostatečná k politování a v tomto ohledu byla přehlížena. Snaha o ovlivňování podvědomí místních haberských obyvatelů je skrze tento článek patrná. Z článku je zřejmé, že se jedná o nabádání z vnější společnosti. Pozornost však v tomto případě budí vlepění tohoto článku do tak závažné knihy, jako je tradovaná významná historická kronika. Z toho usuzuji, že autor vlepění, tedy kronikář, toto nevhodné hledisko považoval za tak důležité v rámci pohledu na významného haberského Žida, aby bylo umístěno v kronice města. Vzhledem k podprahovému antisemitismu článku, zde shledávám i podobný vliv ze strany autora vložení článku do kroniky, neboť v opačném případě by popis události v kronice byl bez tohoto článku a věnoval by se pouze faktům a nápravě škod požáru, nikoliv domněnkám skrývajícím podprahový antisemitismus.

Velmi zajímavou událostí, v jejíž historii se proměňuje a ukazuje společenská nálada v Habrech, je případ zrušeného pronájmu honitby v lesích panu Vilému Zentnerovi z Prahy, který byl taktéž židovského původu. Pronájem byl zrušen na základě stížnosti, která sama o sobě byla specifická již tím, že stěžovatelé byli

³⁰ Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 278

³¹ Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 278

zároveň členy honebního výboru, který na stížnost odpovídal a z toho důvodu můžeme vidět, že jména a podpisy stěžovatelů jsou i mezi těmi, kteří stížnost přijali. Navíc následně na jednoho ze stěžovatelů bylo právo pronájmu přeneseno. Nejednalo se tedy o stížnost bez vedlejších zájmů. Stížnost je však hlavně důležitá opětovně tím, že v ní mimo jiné bylo poukázáno na jinou národnost pana V. Zentnera, kdy je zmíněn i jeho židovský původ, což je v tehdejší době spojené s okupací zvláště podstatné. Pronájem byl přidělen panu Vilému Zentnerovi roku 1935 s platností do 31. ledna roku 1942. V období třicátých let byl však znatelný vzrůstající odpor vůči Židům v dané oblasti, což můžeme vidět v rámci novinových článků.³² Tyto vlivy vůči Židům se dále stupňují v přiblížení se okupační době a v rámci tohoto času byl v roce 1939 pronájem honitby V. Zentnerovi zrušen mimo jiné právě s poukazem na cizince různého původu. Stalo se tak pouze několik měsíců před začátkem okupace celého území Československa během 2. světové války nacistickou mocí. Za zrušením stáli místní lidé z Habrů: „Tímto jednáním bude učiněno zadost místním zájemcům o honitbu a tito budou také lépe s revírem hospodařiti než **cizinci různého původu, jimž záleží pouze na tom, aby pokud možno co nejvíce z revíru vytěžili a tím by se stalo, že po skončení nájemné doby, by revír tento neměl vůbec žádné ceny** a musel by býti pronajat za obnos, který by zdaleka neodpovídal místnímu rozpočtu. Doufáme tudíž, že záležitost tato bude honebním výborem náležitě uvážena a bude postupováno dle našeho vyzvání.“³³ V rámci události zrušení pronájmu je zajímavé, jak bylo dříve uvedeno, že z podepsaných třech, kteří si stěžovali a žádali zrušení pronájmu pana V. Zentnera³⁴ byli dva právě ti, jejichž podpisy se objevují i v odpovědi od Honebního výboru v Habrech o zrušení nájmu, která obsahuje razítko Městského úřadu v Habrech. Z toho tedy vyplývá, že psali dopis mimo jiné sami sobě. Nájemní smlouva byla následně přidělena právě osobě, která patřila mezi ty, jež podaly stížnost. V rámci historie této události je nutné zmínit, že v době protektorátu v roce 1942, kdy židovský lid prožíval těžkou perzekuci a Židé z Habrů byli vražděni v koncentračních táborech, současný nájemník, jenž nájem získal poukázáním na kořistnickou činnost V. Zentnera, má zájem o prodloužení svého pronájmu. V odůvodňování své žádosti poukázal mimo jiné právě na to, že předchozí nájemce Vilém Zentner, který dle něj poškozoval revír byl Žid. V události jako celku, kdy byl zřejmý zájem o prospěch v rámci promyšleného poškození pana Viléma Zentnera

³² Havlíčkova stráž, články ve 30. letech 19. století, List československé strany národně socialistické – viz následující část související s novinovými texty

³³ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond – Habry, A M Habry kart. 4, Lesnictví, myslivost, honební záležitosti, 1923–1943, fol. 1-214, 5.5.2, Městský úřad v Habrech, došlo 27. 1. 1939; Č. j. 114, fol. 205

³⁴ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond – Habry, A M Habry kart. 4, Lesnictví, myslivost, honební záležitosti, 1923–1943, fol. 1-214, 5.5.2, Městský úřad v Habrech

a zdůrazňováním jeho židovské národnosti v tento čas perzekuce židovského lidu, **je patrný hluboký antisemitistický podtext.**

K nevhodnému chování vůči Židům ponoukaly i oblastní novinové listy, které byly určeny i pro Habry a jež různými články ukazovaly chybný náhled na jejich život i neobjektivně hodnotily historické události. Výrazně tak ovlivňovaly náladu i názory v tamější společnosti. Během bádání v Národním archivu se podařilo některé z novinových článků objevit. V těchto člancích je dána Židům vina za to, že přes Habry nevede železniční trať, že obyčejní lidé tvrdě pracují proto, aby z toho měli zisk Židé, nebo že jejich peníze jsou korupční. Jako nejvýznamněji nejhorší je zřejmě dokonce obviňování ze sympatií k Německu v době, kdy se nepřátelství vůči Židům v této zemi postupně stává státní záležitostí a tehdy novinový článek obviňuje Židy z podpory hitlerovského nacistického režimu.

V rámci události rozhodování, zda má přes Habry vést vlaková dráha, máme záznamy o tom, že haberští Židé považovali vlakovou dopravu za přínosnou a dokonce se zasazovali o to, aby byla skrze Habry vedena.³⁵ Přesto však se v třicátých letech objevovali články, které špinily a obviňovaly haberské Židy z toho, že zapříčinili skutečnost, že vlaková dráha přes Habry vedena nebyla: „O dráze přes Habry začalo se – mluvit -, v novinách vyskytly se o tom zprávy a teď snad celá věc spí. Tak se nám zdá, že se v Habrech rádo moc mluví... **Zdejší Židi a jejich přátelé (či přítel?) zdá se, že tomu celému projektu moc nepřejí. Jak pak, až by jezdila dráha, tu by přestalo fiakrování, speditérství apod. - a proto raději dráhu dál od města, dál!**“³⁶

Další novinový článek se zaměřuje na vyjádření, že obyčejní chudí lidé těžce pracují pro Židy a že by se měli snažit z jejich područí dostat. V tomto ohledu se jedná o článek dokonce opět vlepený do haberské kroniky. Není třeba podrobně zmiňovat, jak těžce Židé budovali svoje obchody v Habrech, stejně jako pomohli svojí činností k prestiži města samého.³⁷ Místo vděku za služby pro společnost a povznesení místa byla však skutečnost převrácena, zásluhy zapomenuty a opět byl Žid historicky vykreslen jako ten, jenž je důvodem lidské těžké práce: „**Lidu se...,že se lopotí jen pro...židy;** zapomene se však říci kousek pravdy: učití se také šetřiti, vydávati méně než přijímati, neodváděti zbytečně nepoměrně veliké dobrovolné daně z kouření a pití a poté – ten karban.“ „Proto platí pro naše

³⁵ Čas je šarlatán, Pícek J., Scarabeus, Praha 1997, str. 10

³⁶ Kronika města Habrů – ztracená, zfotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 194

³⁷ Kronika města Habrů – ztracená, zfotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 198, 400, 421, 422

antisemity: vzdělejte se náležitě, aby vámi chytřejší nemohl vládnouti!“³⁸ Zvláště důležitým hlediskem v tomto případě je opět skutečnost vlepění tohoto článku do tak důležité knihy, jako je Kronika města Habrů. Opětovně tento aspekt zde shledáváme jakožto podprahový antisemitismus přímo ze strany haberského občana v rámci vložení článku do kroniky.

Dále se v novinách, které byly vydávány i pro Habry, téma zhoršuje a jako viníci jsou uváděni již přímo Židé. Nachází se zde již známý druh obžalob ze štvání proti vládě a rozvracení státu, jejich peníze jsou považovány za korupční, že se Židé nechtějí odstěhovat do Palestiny, protože se jim dobře daří korupce v Čechách: „Ve známém tisku, který ze sebe dělá nejvlastenečtějšího obhájce všeho československého, ač byl založen z **korupčních peněz, pocházejících od německo-židovského milionáře** a jehož sloupce jsou vyplňovány jen zaručenými ‚Čechoslováky na beton‘, objevila se minulý týden zajímavá zprávička. Na nějaké židovské konferenci v Londýně bylo prý usneseno založit fond na pomoc židovským uprchlíkům z Německa.“ „Tak alespoň **šejdrističtí židé** oznamují souvěrcům. **To se ví, že oni sami do Palestiny nepůjdou. Proč by to dělali? Tady u nás se jim daří docela dobře**, docela volně mohou štvát proti vládě a pořádat kursy trošce pražských hlupáčků o nacionalismu!“ „**Co si dovoluje takový šmok ze šejdristického tisku u nás, nemohl by si dovolit nikde na světě.** A hloupí příslušníci šejdristické ligy mu na to dávají ještě peníze!“³⁹

Počet protižidovských článků se zvyšoval s přibližující se okupací a v průběhu 30. let se krutost obžalob zvyšovala. Další článek vyjadřuje napětí a i více než jen odmítavý postoj vůči Židům některými nežidovskými obyvateli. Velmi zarážející je, že bylo použito obvinění tak protikladné ke skutečnosti, která v oblasti panovala, kdy byli Židé naplněni nejistotou z budoucnosti a strachem o existenci z důvodu přicházejícího zvyšování napětí a sváru, kdy bylo známé, že Židé v Německu velmi trpí. Přesto byli obviňováni, že právě s hitlerovským hnutím sympatizovali: „**Židovští ctitelé hakenkrajclerů** z německých novin u nás a šejdristických listů, psaných českým jazykem, o nichž jsme psali minule, z uvedených dokladů krásně vidí, co by je v Německu čekalo, kdyby skutečně třeba na pár týdnů, jak jsme jim doporučovali, šli zkusit **dobrodiní hitlerovské vlády, po níž tolik touží.** Jsme přesvědčení, že ani jeden z těch **židovských ctitelů Hitlerových** do Německa to zkusit nepůjde.

³⁸ Kronika města Habrů – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 199

³⁹ Havlíčkova stráž, V Čáslavi dne 2. června 1933, číslo 1, ročník I, (XV.), List československé strany národně-socialistické, Čáslav, Habry, Něm. Brod, Ledec, Chotěboř, Humpolec, Přibyslav, Polná, Štoky, nadpis: Židům ze šejdristických novin se do Palestiny nechce?

Jak je známe, nepoučí je to však, aby svůj podlízavý obdiv si nechali alespoň pro sebe.⁴⁰

K dalšímu dokreslení a pochopení nálady v Habrech vůči židovskému obyvatelstvu můžeme nahlédnout v záležitosti odmítnutí židovského lékaře městskou radou v Habrech v závěru roku 1938, tedy nedlouho před začátkem celkové okupace Československa s argumentací: „**Ješto naše obec již dřívě činila námitky proti tomu, aby lékař žid se zde usadil,“ „...„lékař židovské rasy by zdejšími občanstvem nebyl v Habrech žádán ani vítán. “ „...„pokládáme toto usídlení MUDr. Šterna u nás za provokaci českého lidu.“**⁴¹ Vyjádření zástupců města proti židovskému lékaři náležející do oblasti úředního antisemitismu, kdy byli Židé v Habrech omezováni z důvodu své národnosti, pomáhá k tomu, abychom si představili, jaká byla v té době společenská nálada a chování vůči místním Židům. Z úředního záznamu je patrné, že obecný postoj ve společnosti vůči Židům v Habrech byl v předválečné době nepřátelský.

Situace se však v Habrech s přibývajícím časem neustále zhoršovala a začínala se postupně vyhrcovat. Snahy, které začínají zesilovat s rokem 1938, jsou spojené se skutečnou nenávistí vůči Židům a pokusům o jejich vydělení ze společnosti a očerňováním jejich životů. V závěru roku 1938 byly již zaznamenány pokusy ovlivnit myšlení místních obyvatel tímto směrem skrze letáky. K této události bylo využito mimořádně časově výjimečné skutečnosti zatmění měsíce. Tak se stalo v noci dne 8. listopadu 1938, kdy se rozšířily letáky protižidovského obsahu na haberském náměstí, kde stáli lidé sledující onu událost. Tehdy byly z projíždějícího auta uvedené letáky vyhozeny.⁴² Zde je uveden text letáku:

„Občané – vlastenci!

Židovství není pouze náboženství, nýbrž cizí asiatská národnost!

Židé jsou v židovství největší konservat. a fašisté, ale jiným nutí „pokrok“ Internacionály

Židovsk. programem jest ovládnouti svět pomocí líbivých hesel a Löwyčáckých rozvratů

Židovskými pomocníky v tomto programu jsou Svob. zednáři – horší židů!

⁴⁰ Havlíčkova stráž, V Čáslavi dne 2. června 1933, číslo 1, ročník I, (XV.), List československé strany národně-socialistické, Čáslav, Habry, Něm. Brod, Ledec, Chotěboř, Humpolec, Přibyslav, Polná, Štoky., nadpis: Poučení pro židovské čtitele Hakenkrajce

⁴¹ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond – Archiv města Habry (1613-1945(1950)), III. SPISY, b) Spisy, 3. Péče o bezpečnost a veřejný pořádek, iv. č.: 66, obsah: Židé – různá opatření, omezování aj., časový rozsah: 1636, 1939-1942, číslo kart. 2, list 2

⁴² Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, KI.ZNB HABRY, Spisy důvěrné č. 12-1582, 1938, Velitelství četnické stanice

Židé okupovali advokacii, lékařství a pomocí Zednářů vysoká místa ve státní správě!

Židé za Rakouska udávali české lidi, němčili ulejšvali se a keřasovali!

Židé i v naší armádě zaplnili kanceláře, sanitu, zásobování, justici, ač štváli do války!

Židé tvořili 80 % návštěvníků německých divadel a většinu německých škol!

Židovský pohraniční průmysl zaměstnával pouze němec. zaměstnance a germanizoval!

Židé tiskem a cynickými anekdotami uráželi křesřanství, nikdy ale židovské rabíny!

Židé se zmocnili 65 % nár. příjmů na úkor našich lidí! (bursa, banky, suroviny, doly)

Židovská t. zv. podnikavost riskovala pouze svěřené kapitály, nikdy ale vlastní!

Židovi jest lichva, křivda, podvod, lež a drzost přirozenou rasovou vlastností!

Židovské chlípnosti padlo za oběť mnoho našich žen u židů zaměstnaných!

Masaryk a Beneš s jejich přísluhovači těšili se obzvláštní přízni židovstva!

Spojenci nás hodili přes palubu jenom proto, že vědomě či nevědomě jsme prolezli židovinou,

neboť náš tisk, film, divadlo a rozhlas řídili židé! Ovlivnili naše myšlení!

„Reprezentovaly“ nás! Žid kupuje pouze u žida! – **Čech tedy kupuje pouze u Čecha!**

Židé jsou paraziti, a proto Vy, české ženy, buďte hrdé, nezhazujte se se židy a nekupujte u nich!

DO BOJE za „nové Československo“, za nový spravedlivý řád, za národní a hospodářskou obrodu, za vládu Čechů, Slováků a Karpatorusů, kteří za tento stát bojovali a umírali, do boje za obrodu od špíny žido-Marxisticko-zednářských korupčníků, zločinců a vrahů, kteří se 20 let topili ve slávě (koupené) a v bohatství národu a vlasti uloupeném! **Do boje!** Bůh je s námi, kdo proti nám, toho národ smete!

Čechové – vlastenci netrpte židy mezi sebou!

V uvedeném případě bylo využito k předání letáků výjimečné přírodní změny, jelikož je známo, že tyto změny přitahují pozornost lidí, kteří někdy dělají závěry na základě těchto úkazů a příhod v ten čas uskutečněných a nikoliv na základě rozumového úsudku. Stejně tak byli původci letáků v rámci tohoto časového úseku pod rouškou tmy maskováni, což byl pravděpodobně i důvod zvolení takového načasování.

Další událostí bylo přímé rozdávání dalšího druhu letáků zaměřených k probouzení nenávisť vůči Židům. Do dne 15. prosince 1938 se datuje zpráva, veli-

telství četnické stanice která obsahuje hlášení o rozdávání nálepkových letáků⁴³ s pěti protizidovskými hesly. Dle zprávy letáky rozdávali členové mafie nového Československa kurýrům venkovských měst. Letáky obsahovaly tato hesla:

- „1./ Židovský lékař – životu nebezpečno.
- 2./ Židovský advokát – pozor na prachy.
- 3./ Bijte židy a marxisty.
- 4./ Hanba mu – židomil.
- 5./ Nevěřte přebarveným partajníkům.“⁴⁴

Dle zprávy měly všechny letáky podpis Mafie nového Československá vlajka – zvítězíme. Činnost tohoto uskupení neměla dle archiválie⁴⁵ ze začátku násilný ráz, ale později se začaly vyskytovat právě i zprávy o rostoucích násilných činnostech: „Tato činnost, omezující se původně hlavně na vydávání ilegálních letáků rázu protikomunistického a protizidovského a na konání ilegálních schůzí, projevuje se v poslední době dále intenzivněji, a to nejen vydáváním různých tiskovin, ostře zahrocených proti nynější vládě, ale v některých případech dokonce různými násilnými činy, namířenými hlavně proti židovským podnikům.“⁴⁶ Jakému násilí byli tamější vystaveni a zda se Židům v těchto dobách dostávalo zastání nebo pomoci, není známo. V kronice o tom psáno není. Příběh haberských Židů je další tragickou zprávou o lidském bytí na zemi, důkazem nespravedlnosti, která se prosazovala čím dál tím více, čím se zmocňovala okupantská vojska území Československa. Nutno však dodat, že tato okolnost v některých případech spíše pomohla k projevení již dříve skrytých nenávistných postojů vůči Židům.

Druhé období – 2. světová válka a útlak Židů v Habrech

Období druhé světové války tvoří útlak spojený se zvláštní skupinou nařízení a událostí. Důvodem je známý chladný přímý postup německých okupantů proti lidem židovského původu a jejich následné vraždění. Utlačování se prosazovalo postupně, začínalo s mírnějšími omezeními a časem se pod rouškou státních zákonů útlak zvyšoval. Ponižování, vykořisťování a využívání situace k vlastnímu obohacení jak vojáků, tak i okolního prostředí je opakovaný sled událostí podobný

⁴³ Tištěné na bílém papíře velikosti 5 x 8 cm

⁴⁴ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Kl.ZNB HABRY, Spisy důvěrné č. 12–1582, 1938, Velitelství četnické stanice, čísl. jedn. 460 dův.

⁴⁵ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Kl.ZNB HABRY, Spisy důvěrné č. 42–1557, 1939, Velitelství četnické stanice, čísl. jedn. 70 dův.

⁴⁶ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Kl.ZNB HABRY, Spisy důvěrné č. 42–1557, 1939, Velitelství četnické stanice, čísl. jedn. 70 dův.

či identický od místa k místu na mnohém území tehdejšího Československa.⁴⁷ V Habrech se však na počátku okupace ukázal jev nezvyklý oproti ostatním oblastem během války, které okupovala německá vojska. Je charakteristickým začátkem okupace Habrů, kdy němečtí vojáci včetně jejich velitele nevyužili násilí vůči místním Židům a nekradli jejich prodejní sortiment, či je nevyhazovali z domu, který si oblíbili, z důvodu luxusu. Máme zprávy o tom, že němečtí vojáci v židovských obchodech v Habrech ze začátku hojně nakupovali, stejně jako jejich velitel na začátku využil pohostinnost ubytování v domě vážené osoby předsedy židovské obce v Habrech, pana Karla Lustiga. Tato ojedinělost odlišného chování oproti ostatním historickým záznamům vzbuzuje zájem o příčinách takového chování, tedy skutečnosti, že platili za něco, co si v jiných místech brali násilím a doprovázeli to též rozbíjením židovských obchodů. Nutné však znovu připomenout, že jako všude, kam německá okupační vojska vstoupila, tak i v Habrech se postupně začala uplatňovat tato cizí okupační moc zvláště nepřátelská vůči židovskému národu. V Habrech se tento útlak schovaný pod státní nařízení projevoval následností, ze které je zřejmé, na jaké oblasti byla zaměřena.⁴⁸ K pochopení systematického řetězce událostí používám řazení pojmů charakterizující postupné uskutečňování ničení existence haberských Židů, které bylo skrze nařízení zaměřeno na následné oblasti: 1. Pomoc z okolí / 2. Bezbrannost / 3. Bezmocnost / 4. Síla / 5. Naděje/. Nejdříve byl tedy haberským Židům zamezen styk s okolím. Dále byla omezení zaměřena na zábrany, jež ochraňovaly haberské Židy od vnějšího světa, kterým byly jejich domovy, jež jim poskytl úkryt. Máme evidovaný zájem o úřední zcizení jejich domovů přikrytý tématem nouze nežidovského obyvatelstva. Moc spojená s majetky i společnostmi, které vlastnily jim byla ukradena nuceným převodem na okolní obyvatelstvo. Omezení síly plynoucí z dostatku potravin souviselo s omezením nákupu potravin i možnosti jejich získání jiným způsobem, jako např. rybářstvím. Na závěr evidujeme i zájem o odepření naděje skrze zákaz modliteb v haberské synagoze. Aby však byl plán uskutečněn co nejsnáze a stejně tak, aby z toho měla utlačovatelská a vraždící síla prospěch, bylo třeba postupovat po částech, aby si pronásledovaní neuvědomili hned na začátku, že jde o jejich existenci, tedy život jako takový. Jakmile byli zbaveni Židé v Habrech všech stěžejních životních opor, tak se nakonec ještě před jejich odvozem do koncentračních táborů a následně do vyhlazovacích zaměřili tyranů a krutovládci na jejich víru a modlitební projev, aby jim tak vzali to poslední, co jim zbylo a to byla naděje.

⁴⁷ Historie Židů v Čechách a na Moravě, Tomáš Pěkný, Sefer, Praha 2001, str. 702, ISBN 80-85924-33-1, str. 341–342

⁴⁸ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond – Archiv města Habry (1613–1945 (1950)), III. SPISY, b) Spisy, 3. Péče o bezpečnost a veřejný pořádek, iv. č.: 66, obsah: Židé – různá opatření, omezování aj., časový rozsah: 1636, 1939–1942, číslo kart. 2, list 10, vyhláška č. j. 293/40

Hlavní omezení vztahující se tedy již přímo na duchovní život haberských Židů došlo do Habrů dne 10. října 1941 a byl jím příkaz k uzavření synagog: „Židovské synagogy a modlitebny neslouží již od dlouhé doby náboženským účelům, nýbrž jsou shromaždišti všech podvratných židovských živlů a ohnisky ilegální šoptané⁴⁹ propagandy.“⁵⁰ Bylo tudíž zařízeno, aby všechny židovské modlitebny a synagogy byly uzavřeny. Jak dalece byli haberští Židé osamoceni, je zřejmé i z nařízení, že kdokoliv by s nimi projevoval soucit, neb tím spíše projevil jakoukoliv pomoc těmto lidem, tak ho tato skutečnost mohla vést do vězení. Vidíme tedy postupný ráz nařízení, které právě touto posloupností nebudí dojmu tak velkého nebezpečí a nechává následné oběti v klidu. Z posloupnosti je zřejmé po sobě následné zničení bytí, které se stane bezbranné a opuštěné, kdy se mu vezme jeho poslední naděje, kterým je víra. Jakmile byli haberští Židé zbaveni všech opor a stali se bezmocní, tak byli transportováni do koncentračních a vyhlazovacích táborů, kde byli zavražděni roku 1942.

Na základě zkoumání historických záznamů jsme došli k závěru, že se odmítavý i nepřátelský postoj k Židům v Habrech vyskytoval. Z výzkumu vyplývá, že ani velký význam Židů pro Habry⁵¹ nezabránil antisemitisticky laděnému chování vůči osobám židovského původu s přibližujícím se datem sílící okupace v závěru 30. let. Po zhodnocení nalezeného materiálu je zřejmé, že okupace německými vojsky a jejich týrající postup vůči Židům nebyly jedinou příčinou antisemitismu mezi českými lidmi, ale že tato okolnost v některých případech spíše pomohla k projevení již dříve skrytých nenávistných postojů vůči haberským Židům, jež postupně sílily s příchodem německých vojsk. Charakter i míra antisemitismu se měnily pozvolně v průběhu času.⁵² Shledali jsme, že v průběhu času a blížícího se okupačního období se projevy antisemitismu zintenzivňují i zesilují, a to nejenom počtem, ale i způsobem prezentace, stejně jako druhem projevu.⁵³ Z výzkumu je zřejmé, že se jednalo jak o antisemitismus vnější, tedy z okolního prostředí, tak i vnitřní, to jest místní. Stejně tak se v Habrech nacházel antisemitismus přímý i nepřímý, charakterizovaný podprahovým způsobem vyjádření. Též je z výzkumu

⁴⁹ Je citováno přesné znění nařízení, tedy psáno šoptané, přestože dnes píšeme šeptané

⁵⁰ Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond – Archiv města Habry (1613–1945 (1950)), III. SPISY, b) Spisy, 3. Péče o bezpečnost a veřejný pořádek, iv. č.: 66, obsah: Židé – různá opatření, omezování aj., časový rozsah: 1636, 1939–1942, Nařízení o uzavření synagog

⁵¹ Haberská kronika – ztracená, z fotodokumentované části jsou uchovány v digitálním archivu autora, str. 198, 400, 421, 422

⁵² Ze začátku byl spojený s významnými událostmi, jakými byly např. rozvoj města s plánovanou železniční dráhou přes Habry, katastrofa v případě požáru nebo událost krádeže.

⁵³ Kterým byly např. antisemitistické letáky v Habrech, stejně jako i druhem projevu, kdy v závěru třicátých lety byla evidována činnost antisemitistické skupiny v Habrech, která byla mimo jiné charakteristická násilnými činy.

patrné, že se v Habrech nacházel i antisemitismus úřední. Máme dokladované antisemitské postoje jednotlivců i menších skupin. V záležitosti pogromů proti židovskému obyvatelstvu není dle místních zpráv známo, zda a případně jakým způsobem se uvedené projevy vyskytovaly v Habrech.

Vidíme, že na mnohé otázky nacházíme jasné odpovědi, antisemitismus se vyskytoval, k nucenému převodu majetku došlo. V tomto ohledu je nutné připomenout právě nucené převody velkých židovských majetků na začátku okupace na osoby z dané oblasti a zabránění jejich domů. A právě z těchto majetků byly udržovány místní židovské památky. Když však zdroj příjmů byl nuceně převeden na české obyvatelstvo, tak z jakých prostředků budou památky dále chráněny? Je to otázka, kterou je třeba si položit, aby bylo alespoň částečně zodpovědně přistoupeno k minulosti. V tomto ohledu znovu připomínám slova profesora Pospíšila vztahující se k návratu k minulosti a přijmutí odpovědnosti: „Poctivé vyrovnávání se s minulostí je bezesporu cestou k důstojné a odpovědné přítomnosti.“⁵⁴ Náprava nenapraveného, toho, co napraveno býti může, je cestou k lepšímu životu okolí i svému. Tato napravení úzce souvisí s lepším existenciálním bytím člověka na zemi a jeho plnějším žitím. Zdá se však, že přehlížení historických skutečností, netečnost i nezájem se již nezmění, ale V tomto ohledu je důležité připomenout slova naděje, která napsal doc. Jiří Vogel, kdy užil slova křesťanského písma: „Nám se mohou zdát určité věci nemožné, u Boha je však možné všecko.“ (LK 18,17).⁵⁵ To, co však již nemůže býti ze strany lidského bytí nikdy napraveno, je ztráta lidských životů za kterou nesou odpovědnost cizí okupační síly. V hledisku okupace německými vojsky jsme zhlédli systém postupného týrání židovského obyvatelstva, který byl velmi propracovaný, právně podložený, že snad může působit dojmem samozřejmosti, zastřen rouškou státních nařízení. Týrání pokračovalo v koncentračních a vyhlazovacích táborech, kam byli haberští Židé dovlečeni a kde byla většina z nich zavražděna a jejich životy nenávratně ztraceny roku 1942.⁵⁶

V rámci vzpomínky na jejich utrpení se můžeme pokusit pokorně a aktivně přiblížit skrze slova bývalého židovského obyvatele Habrů Jana Piceka, přestože bolestnou dobu, již prožívali haberští Židé vsutku ani slova nemohou vystihnout: „Úvozem, začíná hned za haberským náměstím, za poslední chalupou, jde malý průvod mužů, žen, dětí a starců. Jdou mlčky, jen sem tam někdo prohodí několik

⁵⁴ Mistr Jan Hus, Ideál v postideologické epoše, C. V. Pospíšil, Theologická revue, 1/2015, Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta, ISSN 1211-7617, ročník 86, str. 64

⁵⁵ Padesát let od Druhého vatikánského koncilu v reflexi teologie ČČSH, J. Vogel, Theologická revue, 2/2014, Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta, ISSN 1211-7617, 85 ročník, str. 194

⁵⁶ Yad Vashem, The World Holocaust Remembrance Center, Har Hazikaron, P.O.B. 3477, Jerusalem 9103401 Israel, The Central Database of Shoah Victims' Names - Digital Collections/ Shoah Names Database: Habry, <https://www.yadvashem.org/>

slov. Malé děti poskakují a skotačí. Všichni mají na šatech přišity žluté hvězdy. Projdou márnici, již dávno se nepoužívá a je v rozvalinách, na hřbitov. Ve stínu vzrostlých bříz jde každý vyšlapanou pěšinkou ke známým hrobům. Poslední slova v průvodu umlkají, je slyšet monotónní odříkávání modliteb. Na náhrobky jsou kladeny kaménky, hroby trochu očištěny. Modlitby trvají déle než obvykle, jsou procítěněji odříkávány než jindy. Tu a tam je slyšet vzlykot, pláč: haberští se přišli před transportem rozloučit se svými drahými. Cesta zpět do Habrů je namáhavější: jako by nohy byly z olova, tíha starostí hrbila víc k zemi. I děti si přestaly hrát a skotačit. Před rozchodem do svých domovů se hlouček shlukl, lidé se objímají a líbají.⁵⁷

⁵⁷ Čas je šarlatán, Pícek J., Scarabeus, Praha 1997, str. 78